

**УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФАКУЛТЕТ: ФИЛОЗОФСКИ**

ДОДАЧИ О КОМИСИЈИ
УНИВЕРЗИТЕТ У БАЊОЈ ЛУЦИ
ФАКУЛТЕТ ФИЛОЗОФСКИ
Банја Лука

071/1429/19
18.09.

**ИЗВЈЕШТАЈ
о оцјени урађене докторске тезе**

ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

Наставно-научно вијеће Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци на сједници одржаној 03.09.2019. године донијело је Одлуку бр. 07/3.1360-13/19, којом је именовало Комисију за оцјену докторске дисертације „РЕЦЕПЦИЈА ИНКЛУЗИВНОСТИ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ И ОСПОСОБЉЕНОСТ УЧЕНИКА ЗА ЦЕЛОЖИВОТНО УЧЕЊЕ“, кандидата мр Мустафе Џафића.

Комисија је радила у саставу:

1. проф. др Миле Илић, редовни професор за уже научне области Дидактика, Општа педагогија и Методика разредне наставе на Филозофском факултету Универзитета у Бањој Луци, предсједник,
2. проф. др Бранка Ковачевић, редовни професор за ужу научну област Дидактика на Филозофском факултету Универзитета у Источном Сарајеву, члан и
3. доц. др Љиљана Јерковић, доцент за ужу научну област Дидактика на Филозофском факултету Универзитета у Бањој Луци, члан.

Датум и орган који је именовао комисију. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звање, назив уже научне области за коју је изабран у звање и назив универзитета и факултета у којој је члан комисије запослен.

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Кандидат: Мустафа (Мехмед) Џафић

Рођен: 24.9.1973. Мостар, Босна и Херцеговина

Универзитет „Џемал Биједић“, Наставнички факултет Мостар.

Постдипломски магистарски студиј педагогије; Магистар едукационских наука.

Назив магистарске тезе: „Комуникацији између ученика и наставника и успјех ученика у учењу“.

Научна област: Педагогија.

Датум одбране: 9.7.2015. године.

1. УВОДНИ ДИО ОЦЈЕНЕ ДОКТОРСКЕ ТЕЗЕ

Докторска дисертација мр Мустафе Џафића под насловом „Рецепција инклузивности основне школе и оспособљеност ученика за цјеложivotно учење“ одобрена је за израду Одлуком Сената Универзитета у Бањој Луци на сједници одржаној 25.5.2017. (бр. 02/04-3.1466-73/17).

Докторска дисертација мр Мустафе Џафића под насловом „Рецепција инклузивности основне школе и оспособљеност ученика за цјеложivotно учење“ написана је на укупно 444 странице текста нормалног прореда.

У структури дисертација има 9 сљедећих поглавља:

- Повод избора теме и њена актуелност (3-13 странице),
- Увод (11-12 странице),
- Појмовна разграничења и теоријски приступ проблему (14-132 странице),
- Осврт на доступна истраживања (133-136 странице),
- Методолошки оквир истраживања (137-166 странице),
- Анализа и интерпретација резултата истраживања (167-244 странице),
- Закључна разматрања (245-252 странице),
- Литература (253-259 странице) и
- Прилоги (260-444 странице).

Пет поглавља (прво, друго, четврто, седмо и осмо) су интегрална. У трећем поглављу, које представља појмовна разграничења и теоријски приступ проблему, је 44 потпоглавља. Пето поглавље обухвата методолошки оквир истраживања и подијељено је на 19 потпоглавља. Шесто поглавље се бави анализом и интерпретацијом резултата емпиријског истраживања и сачињено је од 18 потпоглавља. Девето, посљедње поглавље, садржи прилоге докторске дисертације, а сачињено је из 4 потпоглавља.

У првом поглављу су дати разлози и повод за избор теме докторске дисертације као и објашњења њене важности и тренутне актуелности.

У другом поглављу, у уводу у докторску дисертацију, су дате информације о раду, као и уводне напомене о рецепцији инклузивности основне школе и компетенцијама цјеложivotног учења, важности и потреби унапређења истог у циљу побољшања свих аспекта наставе, а тиме и коначног образовно-васпитног постигнућа ученика.

Треће поглавље обухвата појмовна разграничења и теоријски приступ проблему истраживања, што је резултат увида у научну литературу и дефинисање основних појмова који се највише користе у дисертацији. Објашњени су појмови: комуникација, наставник, настава, индивидуализација, ученик, инклузија, инклузивно образовање, цјеложivotно учење, оспособљеност ученика за цјеложivotно учење, инклузивна школа, рецепција инклузивности основне школе.

Четврто поглавље обухвата осврт на досадашња доступна истраживања везана за инклузивност основне школе и компетенције цјеложivotног учења и у

њему су представљени доступни радови који су се могли довести у везу како са теоријским основама тако и са методолошким сегментима овог истраживања. Поменуте везе су анализиране с аспекта значаја утицаја рецепције инклузивности основне школе на развој и оспособљеност ученика за компетенције целоживотног учења који се може огледати са једне стране у самом начину рецепције инклузивности основне школе која се огледа кроз шест аспекта васпитно-образовног рада школе, односно повезаности рецепције инклузивности основне школе са оспособљеношћу ученика за компетенције целоживотног учења, с друге стране.

Пето поглавље садржи приказе и аргументована образложења релевантних компоненти методолошког концепта истраживања. Поглавље је подијељено у 19 цјелина: предмет и проблем истраживања, значај истраживања, циљ истраживања, задаци истраживања, хипотеза истраживања, подхипотезе истраживања, варијабле у истраживању, методе истраживања, метода теоријске анализе, дескриптивна метода, сервеј истраживачки метод, технике истраживања, инструменти истраживања, скалирање, тестирање, популација и узорак истраживања, квалитативни подаци о узорку истраживања, статистичке технике обраде прикупљених података, организација и ток истраживања.

Шесто поглавље обухвата анализу и интерпретацију резултата истраживања. Представљене су четири функционално повезане цјелине у оквиру којих су детаљно приказани и коректно интерпретирани резултати емпиријске верификације помоћних хипотеза (показатељи рецепције инклузивности основне школе, вјештина и умијећа компетенција целоживотног учења, самопројјена кључних компетенција целоживотног учења, повезаност рецепције инклузивне школе и оспособљеност ученика за целоживотно учење).

Кроз ове четири цјелине приказани су резултати: показатељи рецепције инклузивности основне школе кроз редовну наставу, школско окружење за учење, ваннаставне (слободне) активности, комуникација између ученика и наставника, однос између ученика и наставника, друштвена и јавна дјелатност школе, вјештине и умијеће писмености ученика на матерњем језику, вјештине и умијеће писмености ученика на страном језику, вјештине и умијећа математичке писмености ученика, информатичке писмености ученика, креативности ученика, развијености културног изражавања ученика, пројјене развијености грађанских компетенција ученика, те развијеност компетенције учити како учити.

У седмом поглављу су синтетизовани закључци цјелокупног проучавања и емпиријског истраживања теме дисертације и истакнути приједлози за унапређење рецепције инклузивности основне школе и оспособљености ученика за целоживотно учење.

У осмом поглављу наведене су 138 библиографске јединице ауторских дјела које је кандидат цитирао. Кандидат се служио доступном домаћом или и страном литературом.

У деветом поглављу наведени су прилози докторске дисертације, поредани у четири цјелине (1. примјер индивидуалног прилагођеног програма, 2.

истраживачки инструменти, 3. факторска структура истраживачких инструмената и њихово баждарење, 4. дистрибуција резултата).

Основни текст докторске дисертације (не рачунајући прилоге) пројима и обогађује 55 прегледних табела и 9 графика. Обим, структура докторске дисертације и цитирана научна и стручна литература прикладни су друштвеном и научном значају и комплексности проучавања и предмета истраживања „Рецепције инклузивности основне школе и оспособљеност ученика за цјеложivotно учење“.

а) Истаћи основне податке о докторској тези: обим, број табела, слике, број цитиране литературе и навести поглавља.

2.УВОД И ПРЕГЛЕД ЛИТЕРАТУРЕ

У образложењу актуелности теме докторске дисертације с правом је наглашено да је рецепција инклузивности процес који наглашава права и потребе особа према њиховим индивидуалним могућностима и интересовањима. Инклузија је питање друштва у цјелини, а не само питање родитеља, школе и образовања. Сва дјеца требају добити квалитетно образовање у оквиру редовних школа без обзира на спол, национални, вјерски или социоекономски статус. Школе и вртићи требају се прилагодити образовним потребама дјеце. Да бисмо почели инклузивно размишљати о дјеци морамо умањити свакодневни притисак на себе.

Уз прихваћена савремена стајалишта инклузивног образовања највећу важност у идентификацији, индивидуализацији, рехабилитацији у васпитно-образовном процесу имаће наставник. Рецепција инклузивности основне школе односи се на цјелокупан васпитно-образовни процес, односно на образовање све дјеце и младих људи без обзира на разлике.

Инклузивност помаже школама да на подстицајан и користан процес креирају што боље услове за васпитно-образовни процес којим ће допринијети сви учесници васпитно-образовног процеса: запосленици, школске управе, ученици, родитељи, као и други чланови локалне заједнице. Рецепција инклузивности основне школе доприњије и једнаком уважавању свих ученика и запосленика, промјени школске културе и праксе, смањивању препрека за учење и учешће, унапређењу школе за све учеснике васпитно-образовног рада.

Актуелност, друштвена, научна и стручна релевантност ове дисертације огледа се у чињеници да се у развијеном свијету све више ставља акценат на значај учења о рецепцији инклузивности основног школе и оспособљености ученика за компетенције цјеложivotног учења ученика. Школа је, као дио друштвеног система, на удару многих брзих и неочекиваних промјена које захтијевају њено организационо и професионално развијање. Савремена школа тражи промјене у схватању улоге и позиције свих учесника васпитно-образовног процеса. Један од најзначајнијих циљева савремене школе јесте оспособљавање ученика за цјеложivotно учење.

Да би се тај циљ остварио неопходно је анализирати све аспекте рада у школи. Један од њих је и рецепција инклузивности основне школе и оспособљеност

ученика за цјеложивотно учење. Рецепција инклузивности испитана је кроз шест компоненти инклузивности школе. Релевантност и оправданост теме „Рецепција инклузивности основне школе и оспособљеност ученика за цјеложивотно учење“ није само у томе што није до сада доволно истражена, већ и у томе што није кроз осам наведених компетенција испитана оспособљеност ученика за цјеложивотно учење.

Практични значај истраживања, састоји се у томе, што је оно од непосредне важности за школе, наставнике и ученике, као и релевантне субјекте задужене за васпитно-образовни рад наставника и ученика, који ће на основу резултата истраживања моћи препознати и уносити промјене у приступ и организацију рада школе, а чији ће резултат бити успјешнија оспособљеност ученика за цјеложивотно учење. То ће за посљедицу имати квалитетнију организацију и реализацију васпитно-образовног процеса, са унапређењем свих аспеката васпитно-образовног рада школе.

Тиме би се постигло да кроз интерактивни наставни приступ, ученик има чешће субјекатску него објекатску позицију у редовној настави, ваннаставним активностима, друштвеној и јавој дјелатности школе, окружењу за учење ученика, комуникацији у односима између ученика и наставника, а да наставник прије свега треба да буде: васпитач, сарадник, водитељ, организатор, координатор, ментор, савјетодавац, планер, програмер, иноватор, дијагностичар итд. Уз све потешкоће и проблеме којима су изложени школе, наставници, ученици и родитељи ипак постижу запажене резултате на пољу инклузивности и оспособљавању ученика за цјеложивотно учење. Уз малу подршку друштвене заједнице могу се постићи још бољи резултати.

Релевантност и оправданост изучавања теме докторске дисертације јесте у томе што истраживање може бити сигнал за предузимање одговарајућих радњи, мјера и поступака од стране релевантних друштвених фактора, прије свега схваташњу важности рецепције инклузивности основне школе и оспособљености ученика за цјеложивотно учење у циљу стварања квалитетнијег васпитно-образовног рада. Успјех ученика у учењу у великој мјери зависи од квалитета наставе, оспособљености наставника и окружења за учење.

Стварање школе по мјери свих учесника васпитно-образовног процеса има велику важност за процес унапређења квалитета цјелокупног васпитања и образовања. Поред позитивног окружења за учење, велику важност за процес васпитања и образовања има и личност наставника, његов однос према ученицима, његов стил рада, окружење за учење. Савремена школа, којој данас сви тежимо, тражи промјене у схваташњу улоге наставника и позиције ученика.

У осврту на досадашња доступна истраживања наведено је да је проблем рецепције инклузивности основне школе, оспособљеност ученика за компетенције цјеложивотног учење. То питање интензивније заокупља пажњу педагошких истраживача тек у посљедње вријеме. Наведени су радови многобројних истраживача који се могу довести у везу како са теоријским основама тако и са експериментално методолошким сегментима овог истраживања. Представљена су

досадашња истраживања која су дала велики допринос расвијетљавању важности инклузивног образовања и појединачних компетенција цјеложivotног учења, а у фокусу овог истраживања је рецепција инклузивности основне школе и оспособљеност ученика за цјеложivotно учење, те испитивање њихове повезаности.

Спремност наставника да прихватају ученике са посебним потребама, надарене ученике, ученике који долазе из различитих социо-економских прилика, као и познавање и анализу њихових ставова налазимо у многим истраживачким радовима (Ковачевић, 1979; Левандоски, 1982), у истраживањима (Киш и Главаш, 1999) Велики број аутора са наших простора истраживао је ставове наставника према ученицима са посебним потребама и њиховој едукацији и интеграцији у редовне школе.

Већина испитаних наставника показала је неповољне ставове према ученицима са посебним потребама (истраживања Секулић – Мајурес, 1983; Станчић и Мајовшек, 1982; Стевић и Вуковић, 1997). Истраживање Миле Илића (2009) је обухватило испитивање дејства интерактивног стручног усавршавања наставника на унапређивање професионалних компетенција наставника за извођење инклузивне наставе, те утврђивање образовно-васпитних ефеката инклузивне разредне наставе.

У свом емпиријском раду Тања Станковић-Јанковић (2012) је истраживала колико су релевантне међузависности између тога како ученици вреднују учење учења и њихових емоција. Татјана Михајловић је 2013. године спровела истраживање о оспособљености ученика за самостално учење и образовно-васпитна постигнућа на узорку од 324 ученика осмог разреда основне школе.

Истраживањем су утврђени показатељи о потреби перманентног стручног усавршавања наставника, о неопходности растерећења програма и квалитетнијем распоређивању програмских садржаја, акцентовању трајно вриједних способности, знања и умијећа, те о потреби да се исходи учења помјерају ка вишум когнитивним процесима и захтјевима. Доприноси тангентних научних истраживања и отворена питања рецепције инклузивности основне школе и оспособљеност ученика за цјеложivotно учење били су ослонац у развијању методолошког концепта истраживања у оквиру ове докторске дисертације.

- а) Укратко истаћи разлог због којих су истраживања предузета и циљ истраживања;
- б) На основу прегледа литературе сажето приказати резултате претходних истраживања у вези проблема који је истраживан;
- в) Навести допринос тезе у рјешавању изучаване проблематике;
- г) У прегледу литературе треба водити рачуна да обухвата најновија и најзначајнија сазнања из те области код нас и у свијету.

3. МАТЕРИЈАЛ И МЕТОД РАДА

У току теоријског проучавања у оквиру докторске дисертације су претходно наведени. Посебна је пажња посвећена темама и садржајима инклузије у савременој школи, као што су развојне специфичности ученика у инклузивној школи (дјеца са

оштећењем вида, слуха, оштећења у говору и језику, интелектуалним потешкоћама, дјеца са поремећајем у понашању, дјеца са церебралном парализом, надарена дјеца), рецепција инклузивности основне школе, стилови рада наставника у инклузивној школи, родитељи у инклузивној школи, оспособљеност ученика за компетенције цјеложivotног учења: комуникација на матерњем језику, комуникација на страном језику, компетенција за математичку писменост, информатичка писменост, подузетничка писменост, компетенција учити како учити, култура изражавања те социјална и грађанска компетенција. Кандидат се одлучио за комплексно истраживање рецепције инклузивности основне школе и оспособљеност ученика за цјеложivotно учење.

Проблем овог истраживања био је утврђивање рецепције инклузивности школе, нивоаоспособљености ученика за цјеложivotно учење, те утврђивање да ли постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности и цјеложivotног учења ученика.

Предмет истраживања био је испитати процејене испитаника о нивоу рецепције инклузивности основне школе (натпросјечан, просјечан, испотпросјечан ниво инклузивности основне школе), тј. о томе који степен они доживљавају, прихватају, остварују, у којој мјери су ученици оспособљени за цјеложivotно учење те да ли постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности основне школе и цјеложivotног учења ученика.

Циљ истраживања, као што је већ наведено, био је установити да ли постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности основне школе и оспособљености ученика за цјеложivotно учење.

Наведени циљ истраживања конкретизован је у неколико *задатака истраживања*:

1. Утврдити да ли постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и оспособљености ученика за комуникацију на матерњем језику;
2. Истражити да ли постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и оспособљености ученика за комуникацију на страном језику;
3. Установити да ли постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и математичке писмености ученика;
4. Испитати да ли постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и информатичке (дигиталне) писмености ученика;
5. Утврдити да ли постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и оспособљености ученика за компетенцију учити како се учи;
6. Испитати да ли постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и оспособљености ученика за међуљудску и грађанску компетенцију;
7. Установити да ли постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и оспособљености ученика за компетенцију културног

изражавања;

8. Утврдити да ли постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и развијености креативно-продуктивне компетенције ученика.

Комплементарно циљу истраживања, постављена је и *генерална хипотеза*: Постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности основне школе и оспособљености ученика за цјеложivotно учење. Ова генерална хипотеза, аналогно задацима истраживања, операционализована је у *помоћне хипотезе*:

1. Претпостављамо да постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и оспособљености ученика за комуникацију на матерњем језику;
2. Очекујемо да постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и оспособљености ученика за комуникацију на страном језику;
3. Вјерујемо да постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и математичке писмености ученика;
4. Претпостављамо да постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и информатичке (дигиталне) писмености;
5. Претпостављамо да постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и оспособљености ученика за учење како се учи;
6. Претпостављамо да постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и развијености међуљудске и грађанске компетенције ученика;
7. Очекујемо да постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и оспособљености ученика за културно изражавање;
8. Претпостављамо да постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и развијености креативно-продуктивне компетенције ученика.

У докторској дисертацији прецизирање су независна и зависна варијабла. Природа проблема истраживања утјеџала је на дефинирање варијабли као зависних и независних, а тиме и на избор доминантног истраживачког поступка. Дакле, варијабле су одређиване у зависности од истраживачких задатака. Предложеним истраживањем прецизно су дефиниране зависне, независне и контролне варијабле.

Независна варијабла истраживачког рада је рецепција инклузивности основне школе. *Зависна варијабла* је оспособљеност ученика за цјеложivotно учење.

У раду су у оквиру зависне варијабле дефинисане следеће посебне зависне варијабле:

1. оспособљеност ученика за комуникацију на матерњем језику;
2. оспособљеност ученика за комуникацију на страном језику;
3. оспособљеност ученика за математичку писменост;

4. оспособљеност ученика за информатичку (дигиталну) писменост;
5. оспособљеност ученика за компетенцију учити како се учи;
6. оспособљеност ученика за међуљудску и грађанску компетенцију;
7. оспособљеност ученика за компетенцију културног изражавања;
8. развијеност креативно-продуктивне компетенције ученика.

Ради расвјетљавања повезаности међу различитим односима зависних и независних варијабли у раду су дефинисане и *контролне варијабле*: пол и школски узраст ученика. Рецепција инклузивности школе обухвата рецепције шест подручја васпитно – образовног рада школе и то:

1. редовна настава, 10 ајтема;
2. школско окружење, 10 ајтема;
3. ваннаставне (слободне) активности школе, 10 ајтема;
4. комуникација између ученика и наставника, 10 ајтема;
5. односи између ученика и наставника, 10 ајтема;
6. друштвена и јавна дјелатност школе, 10 ајтема.

Избор *метода истраживања* условљен је екстензитетом и интензитетом предмета истраживања, циљем и задацима истраживања те изворима теоријске и емпириске спознаје. С обзиром на врсту истраживања, кориштено је више различитих метода истраживања: метода теоријске синтезе и анализе, дескриптивна метода (нарочито њена варијанта-сервеј истраживачки метод). Примјеном различитих метода истраживања олакшано је прихватавање или одбаčavanje постављених хипотеза.

Као извори који су пружили корисну грађу за методу теоријске анализе кориштene су: педагошке енциклопедије, педагошки рјечници, публикације, монографије, уџбеници, приручници, општа и стручна литература, научни чланци и расправе итд. Избор ове методе условљен је, не само потребом да се проучи теоријска основа цјелокупног истраживања, него и нужношћу доказивања хипотеза које ће се односити на рецепцију инклузивности основне школе и оспособљеност ученика за цјеложivotно учење. Метода теоријске анализе и синтезе кориштена је приликом анализирања резултата ранијих истраживања, те код уопштавања и систематизације теоријског оквира истраживања.

Аналитичко-дескриптивна метода у дисертацији обухватила је прикупљање, обраду и презентацију података, њихову интерпретацију и извођење закључака. У овом истраживању дескриптивном методом биле су испитане и описане појаве везане за ученике и наставнике, и то: комуникацију, инклузију, инклузивно образовање, цјеложivotно учење, оспособљеност ученика за цјеложivotно учење, шест аспеката васпитно-образовног рада школе, рецепција инклузивности основне школе.

У истраживању скалирање је кориштено да би се испитали показатељи колико је основна школа инклузивна кроз шест аспеката васпитно-образовног рада: редовна настава, школско окружење за учење, ваннаставне (слободне) активности, комуникација између ученика и наставника, однос између ученика и наставника, друштвена и јавна дјелатност школе. Такође, скалирање је кориштено за

испитивање самопројене ученика колико су оспособљени за вјештине и умијеће писмености на матерњем језику, вјештине и умијеће писмености на страном језику, вјештине и умијећа математичке писмености, развијености информатичке писмености, вјештине или умијећа креативности, развијености културног изражавања, пројене развијености грађанских компетенција, те развијеност компетенције учити како учити.

Насупрот томе, скалирањем су испитиване пројене наставника колико су ученици оспособљени за компетенције цјеложивотног учења. У истраживању је путем тестирања извршена је пројена оспособљености ученика за компетенције цјеложивотног учења.

У циљу реализације постављеног циља и задатака истраживања примјењени су слједећи *мјерни инструменти*: скалер семантичког диференцијала самопројене ученика о инклузивности основне школе, скалер семантичког диференцијала пројене наставника о рецепцији инклузивности основне школе, скалер самопројене ученика о оспособљености ученика за цјеложивотно учење, скалер пројене наставника о оспособљености ученика за цјеложивотно учење, тестови знања, умијећа или вјештина и ставова за испитивање оспособљености ученика за цјеложивотно учење. Инструменти су баждарени након пробне примјене и ајтем анализе.

Скалер семантичког диференцијала самопројене ученика о рецепцији инклузивности основне школе има груписане ајтеме или скале пројене о шест компоненти инклузивности школе: редовна настава, школско окружење за учење, ваннаставне (слободне) активности школе, комуникација између ученика и наставника, односи између ученика и наставника, друштвена и јавна дјелатност школе (састоји се од 60 ајтема).

Скалер семантичког диференцијала пројене наставника о рецепцији инклузивности основне школе има ајтеме у шест компоненти: редовна настава, школско окружење за учење, ваннаставне (слободне) активности школе, комуникација између ученика и наставника, односи између ученика и наставника, друштвена и јавна дјелатност школе (састоји се од 60 ајтема).

Скалер самопројене ученика о оспособљености ученика за цјеложивотно учење (СПУ – ОУЦО) који има 40 скала ставова, такође скалер пројене наставника о оспособљености ученика за цјеложивотно учење (СПН – ОУЦО) има 40 скала ставова.

У раду су кориштени тестови знања, умијећа или вјештина и ставова за испитивање оспособљености ученика и то:

1. Тест оспособљености ученика за комуникацију на матерњем језику (ТКМЈ);
2. Тест оспособљености ученика за комуникацију на страном језику (ТКСЈ);
3. Тест оспособљености ученика за математичку писменост (ТМПУ);
4. Тест оспособљености ученика за информатичку писменост (ТИПУ);
5. Тест развијености компетенције учити како учити (ТРККУ);
6. Тест оспособљености ученика за културно изражавање (ТКЈУ);
7. Тест вербалне креативности ученика (ТВКУ);

8. Тест развијености грађанских компетенција (ТРГК).

У територијалном смислу популација истраживања се налази у Херцеговачко-неретванском кантону, а сачињавали су је ученици деветог разреда основне стручне школе, ЈУ ОШ „Мустафа Ејубовић-Шејх Јујо“ Мостар, ЈУ ОШ „Залик“ Мостар, ЈУ ОШ „Мујага Комадина“ Мостар, ЈУ ОШ „Суљо Чилић“ Јабланица и ЈУ „Друга основна школа“ Коњиц, као и њихови наставници.

При избору узорка истраживања из основног скупа удовољено је основним критеријима (критериј величине, репрезентативности, хомогености, поузданости). Узорак ученика броји 320 испитаника, од чега је 168 (52,5 %) испитаника било мушких пола, док је преосталих 152 (47,5 %) испитаника било женског пола. Сви испитаници били су ученици деветог разреда основне школе.

Као што можемо видјети, цјелокупни узорак наставника чинило је укупно 110 испитаника односно наставника одјељења у којима су ученици испитаници. Ради се о наставницима различитих профиле.

Од тога су 39 (35,46 %) испитаника била мушких пола, а преосталих 71 (64,54 %) испитаника били су жене. Око 36,36 % (40) има радно искуство до 10 година, од 11 до 20 година радног искуства има око 43,64 % (48) испитаника, од 21 до 30 година радног искуства је 13 (11,82 %) наставника, док преосталих око 8,18 % (9) наставника има више од 30 година радног искуства.

За тестирање главне и помоћних хипотеза кандидат је користио статистичке поступке и технике које научно одговарају постављеном циљу и задацима истраживања:

- Рачунање мјера централне тенденције (аритметичка средина),
- Рачунање мјера централне тенденције (мод),
- Рачунање мјера централне тенденције (медијан),
- Рачунање мјера стандардног одступања (стандардна девијација),
- Непараметријска процјена (Хи-квадрат тест),
- Параметријска процјена (т-тест),
- Кронбахов алфа коефицијент,
- Пирсонов коефицијент корелације,
- Ајтем тотал корелација и
- Графички приказ резултата.

Приликом обраде утврђених података кориштен је статистички програм SPSS 20. for Windows, а примјењени су и прикладни статистички поступци.

Резултати проучавања и истраживања приказани су табеларно и графички што је омогућило прегледније и увјерљивије интерпретације и генерализацију емпиријских налаза.

- а) објаснити материјал који је обрађиван, критеријуме који су узети у обзир за избор материјала;
- б) дати кратак увид у примјењени метод рада при чему је важно оцјенити сљедеће:
- в) да ли су примјењене методе адекватне, доволно тачне и савремене, имајући у виду достигнућа на том пољу у свјетским нивоима;
- г) да ли је дошло до промјене у односу на план истраживања који је дат приликом пријаве докторске тезе, ако јесте зашто;
- д) да ли испитивани параметри дају доволно елемената или је требало испитивати још неке, за поуздано истраживање;

- е) да ли је статистичка обрада података адекватна;
 ж) да ли су добивени резултати јасно приказани;

4. РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ИСТРАЖИВАЊА

У складу са дефинисаним циљем и задацима истраживањем у оквиру докторске дисертације утврђени су показатељи рецепције инклузивности основне школе и оспособљености ученика за цјеложивотно учење, чиме је провјерено да ли постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности основне школе и цјеложивотног учења ученика. У циљу разумијевања резултата истраживања, као и цјелокупног истраживања, у контексту предмета истраживања испитивана и образложена је процјена испитаника (ученика и наставника) о нивоу инклузивности основне школе, односно о томе који степен они доживљавају, прихватају, остварују, те у којој мјери су ученици оспособљени за цјеложивотно учење. На основу резултата емпириског истраживања рецепције инклузивности основне школе и оспособљености ученика за цјеложивотно учење у докторској дисертацији дошло се до сљедећих закључака:

1. анализа резултата рецепције редовне наставе као централног и најобимнијег сегмента васпитно-образовног процеса указује да постоје разлике у одговорима ученика и наставника о редовној настави као хуманој, угодној, продуктивној, привлачној, примјереној, корисној, квалитетној, припремљеној, самосталној и спознајној. За разлику од ученика који су исказали шири дијапазон ставова и мишљења о наведеном, наставници су већином бирали позитивније одговоре који изражавају степен интезивнијег прихватања (рецепирања) наведених обиљежја редовне наставе у основној школи;
2. резултати докторске дисертације о утврђивања рецепције школског окружења за учење су показали да постоје статистички значајне разлике у одговорима ученика и наставника. Док су се ученици вишеструко изјаснили, наставници су приближавали одговорима који упућују на школско окружење за учење као више или потпуно стимулативно, социоемоционално, стваралачко, потицајно, пријатно, прихватљиво, без баријера, флексибилно и позитивно;
3. резултати идентификације о рецепцији ваннаставних активности су показали да ученици имају вишеструко мишљење о наведеном, док их наставници карактеризирају у већој мјери као потпуно или више добровољне, приступачне, практичне, динамичне, темељите, пријатне, стваралачке, флексибилне, истраживачке и креативне;
4. резултати докторске дисертације о утврђивању рецепције комуникације између ученика и наставника, показују да њихова запажања говоре да је комуникација потпуна, демократска, искрена, сусретљива, отворена, директна, непосредна, двосмјерна, спонтана, позитивна и вербална;
5. резултати утврђивања рецепције о односу између ученика и наставника показују да је њихов однос пријатан, занимљив, пријатељски, демократски, забаван, сараднички, иновативан, досљедан, повјерљив и толерантан;

6. у оквиру испитивања рецепције друштвене и јавне дјелатности школе резултати су показали статистички значајне разлике у одговорима ученика и наставника, при чему су ученици и у том случају исказали шири дијапазон одговора, а наставници је карактеризирају у већој мјери као организирану, разнолику, јавну, препознатљиву, активну, уважавајућу, занимљиву, партнерску и функционалну.

У циљу утврђивања повезаности између инклузивности основне школе и оспособљености ученика за развијеност више компетенција цјеложivotног учења у докторској дисертацији приступило се рачунању Пирсоновог коефицијента корелације. Добијени резултати су показали високу, позитивну и статистички значајну повезаност свих аспекта инклузивности школе са различитим компетенцијама цјеложivotног учења.

Да би ученици развијали компетенције цјеложivotног учења школа мора бити инклузивна, односно мора бити мјесто за учење за сваког ученика, како би сваки ученик био у позицији да активно конструише своје знање, вјештине и способности, да настава мора бити интерактивна. Статистичка анализа добијених резултата докторске дисертације показала је:

1. да су ученици на тестовима оспособљености најчешће постигли просјечне резултате, што упућује да су просјечно оспособљени, првенствено за комуникацију на матерњем језику, да имају способност писмене и усмене комуникације, разумијевање разних говорних порука, способност увида да ли је друга страна разумјела поруку, способност разумијевања и читања различитих текстова, способност писања разних врста текстова, познавање и разумијевање основних карактеристика писаног језика. У складу са претходно наведеним прихваћена је постављена подхипотеза да постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и оспособљености ученика за цјеложivotно учење, односно да су ученици оспособљени за комуникацију на матерњем језику;
2. просјечна оспособљеност за комуникацију на страном језику упућује на закључак да познају рјечник и функционалне граматике, интонације, различите литерарне и нелитерарне текстове, разне врсте вербалне интеракције те различите стилове и регистре говорног и писаног језика. У односу на другу постављену подхипотезу истраживања, потврђено је да постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и оспособљености ученика за комуникацију на старном језику, тј. потврђено је да су ученици оспособљени за комуникацију на страном језику;
3. постигнути у већој мјери просјечни резултати на тесту оспособљености за математичку писменост упућују на развијен ниво знања и разумијевања бројева и мјера, знања основне методе рачунања те познавање и разумијевање основних облика математичког приказивања. У складу са претходно наведеним, прихваћена је подхипотеза да постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и оспособљености ученика за математичку писменост, односно да су ученици оспособљени за

- математичку писменост;
4. просјечна оспособљеност за информатичку писменост огледа се у нивоу познавања главних рачунарских апликација, познавања могућности које пружа интернет, познавање потенцијала ИКТ-а, те висок интерес за кориштење ИКТ-а. У односу на четврту подхипотезу емпиријског истраживања потврђено је да постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и оспособљености ученика за информатичку писменост, односно да су ученици оспособљени за информатичку писменост;
 5. просјечни резултати на тесту оспособљености за компетенцију учити како учити подразумијевају ниво знања и разумијевања властитих метода и стилова учења, уочавање предности и недостатака властитих вјештина те способности да се пронађу и размотре могућности образовања и нађе адекватна подршка и помоћ. Прихваћена је и пета подхипотеза, према којој постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и оспособљености ученика за компетенцију учити како учити, односно да су ученици оспособљени за компетенцију учити како учити;
 6. у оквиру теста оспособљености за грађанске компетенције резултати упућују да су ученици у већој мјери оспособљени за познавање грађанских права, познавање особа у локалној и националној влади, познавање концепта као што је демократија, познавање главних догађаја у европској и свјетској историји. Потврђено је да постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и развијености међуљудске и грађанске компетенције ученика, односно да су ученици оспособљени за међуљудску и грађанску компетенцију;
 7. просјечна оспособљеност за компетенције културног изражавања огледа се у основном знању о најважнијим културним дјелима, развијеној свијести о националној и свјетској баштини, способности умјетничког самоизражавања те уважавања и уживања у умјетничким дјелима на основу широке дефиниције културе. Прихваћена је седма постављена подхипотеза, према којој постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и развијености културног изражавања ученика, односно да су ученици оспособљени за културно изражавање;
 8. постигнути резултати у оквиру креативно-продуктивне компетенције указују да су ученици у више мјери способни за креирање више него имитацију и за добро расуђивање како би ријешили проблем, за вјешто тражење рјешења те за енергичност у различитим активностима и сагледавање идеја из различитих перспектива. Потврђено је да постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе и развијености креативно – продуктивне компетенције ученика, односно да су ученици оспособљени за креативно – продуктивну компетенцију.

Статистичка анализа добијених резултата истраживања пружила је кандидату обимну грађу коју је класификовао и прикладним статистичким поступцима потврдио свих осам наведених помоћних хипотеза. Тиме је углавном потврђена

генерална хипотеза која је гласила: „постоји статистички значајна повезаност између рецепције инклузивности школе (кроз свих шест аспектака васпитно-образовног рада: редовна настава, школско окружење за учење, ваннаставне-слободне активности, комуникација између ученика и наставника, однос између ученика и наставника, друштвена и јавна дјелатност школе) и оспособљености ученика за цјеложivotно учење (вјештине и умијеће писмености ученика на матерњем језику, вјештине и умијеће писмености ученика на страном језику, вјештине и умијећа математичке писмености ученика, вјештине или умијећа развијености информатичке писмености ученика, вјештине или умијећа креативности ученика, вјештине или умијеће развијености културног изражавања ученика, процјене развијености грађанских компетенција ученика, развијеност компетенције учити како учити)“.

Може се запазити да докторска дисертација садржи систематизована интердисциплинарна научна сазнања о рецепцији инклузивности основне школе, о оспособљености ученика за цјеложivotно учење, те резултате научног утврђивања њихове повезаности, а примјена тих резултата може довести до бољих образовно-васпитних резултата ученика. Наведена научна сазнања су прегледно приказана, коректно интерпретирани, а резултати емпиријског истраживања успјешно генерализовани .

- а) Укратко навести резултате до којих је кандидат дошао;
- б) Оцијенити да ли су добивени резултати правилно, логично и јасно тумачени, упоређујући са резултатима других аутора и да ли је кандидат при томе испољавао довољно критичности;
- в) Посебно је важно истаћи до којих нових сазнања се дошло у истраживању, који је њихов теоријски и практични допринос, као и који нови истраживачки задаци се на основу њих могу утврдити или назирати.

5. ЗАКЉУЧАК И ПРИЈЕДЛОГ

Докторска дисертација мр Мустафе Џафића под насловом „Рецепција инклузивности основне школе и оспособљеност ученика за цјеложivotно учење“ садржи успјешно одабрана, конструктивно-критички анализирана, систематизована и синтетизована кључна интердисциплинарно утемељена теоријска и научно-истраживачка сазнања о рецепцији инклузивности основне школе и оспособљености ученика за кључне компетенције цјеложivotног учења.

На тим основама конципирано је, операционализовано и проведено тематски прикладно и методолошки оригинално емпиријско истраживање рецепције инклузивности основне школе у оквиру шест аспеката васпитно-образовног рада школе: редовна настава, школско окружење за учење, ваннаставне (слободне) активности, комуникација између ученика и наставника, однос између ученика и наставника, друштвена и јавна дјелатност школе, те оспособљености ученика за цјеложivotно учење-вјештине и умијеће писмености ученика на матерњем језику, писмености ученика на страном језику, математичке писмености ученика, развијености информатичке писмености ученика, креативности ученика, развијености културног изражавања ученика, процјене развијености грађанских компетенција ученика, те развијеност компетенције учити како учити.

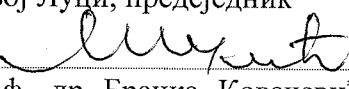
Резултати емпириског истраживања коректно и увјерљиво су интерпретирани и генерализовани, те су научно поуздана упоришта систематско-развојних педагошких активности и изворишта отворених питања за даље научно-истраживачке пројекте.

Докторска дисертација мр Мустафе Џафића испуњава све Законом предвиђене критерије за овај ниво научног доприноса, па имамо част и задовољство да предложимо Наставно-научном вијећу Филозофског факултета да прихвати Извјештај о оцјени докторске дисертације и да одобри јавну одбрану дисертације.

- а) Навести најзначајније чињенице што тези даје научну вриједност, ако исте постоје дати позитивну вриједност самој тези;
- б) Ако је приједлог негативан, треба дати опширније образложение и документовано указати на учињене пропусте, односно недостатке написане докторске тезе.

У Бањој Луци и Источном Сарајеву, 13.9. 2019. године.

ПОТПИС ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ

1. Проф. др Миле Илић, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, предсједник

2. Проф. др Бранка Ковачевић, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Источном Сарајеву, члан

3. Др Љиљана Јерковић, доцент Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци, члан
